

Sklepne misli: izzivi vpisovanja italijansko govorečih otrok v šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji

DEVAN JAGODIC

V monografiji predstavljeno študijo primera o šolskem okolju s slovenskim učnim jezikom v Romjanu, v katerega je danes vključeno večje število učencev z italijanščino kot prvim jezikom, bi lahko označili za značilen znak počasnega, a napredujočega procesa kulturne in jezikovne integracije, ki že dalj časa poteka na celotnem obmejnem območju med Italijo in Slovenijo. Proces jemljemo tudi kot posledico evropskih pobud za harmonizacijo območij in družb, ki so jih v preteklosti razdeljevale fizične in simbolične meje (Bufon 2008, 2017; Gasparini, Del Bianco 2008). V predstavljeni okvir družbenega in kulturnega zблиževanja se vključujejo tudi odnosi med dvema narodnima skupnostma, ki sta zgodovinsko ukoreninjeni v tržiškem okraju – med italijansko večino in slovensko manjšino. Po desetletjih napetosti, zamer in predsodkov, ki so zaznamovali precejšnji del 20. stoletja, se ti skupnosti zdaj končno usmerjata k vse tesnejšemu in sproščene- nemu sobivanju, ki temelji na želji po vzajemnem spoznavanju in razumevanju (Jagodic 2013).

Osnovna šola v Romjanu je del mreže državnih šolskih zavodov s slovenskim učnim jezikom, ki od nekdanj delujejo na območju tržiške in goriške pokrajine. Četudi so šole v povojnem obdobju sprva obiskovali zlasti Slovenci, ki so se na to področje preselili po prvi in drugi svetovni vojni, na začetku novega tisočletja vse večji delež učencev, danes že veliko večino, tvorijo otroci iz narodno mešanih

ali italijanskih družin. Pojav je že dlje časa opazen na celotnem območju zgodovinske poselitve slovenske skupnosti, vendar je v Romjanu še posebej očiten. Za šolo s slovenskim učnim jezikom se odloča znatno število govorcev italijanskega jezika, ki tako s svojo izbiro okrona zapletene procese odločanja, pri katerih je težko prepoznati glavno motivacijo – naj bo to zaradi iskanja ponovnega stika s slovenskimi družinskimi predniki, zaradi prednosti pri zaposlitvi, ki jih nudi šolanje v jeziku sosednje države, zaradi ugleda šole ali pa zgolj zaradi »skupnostnega« vzdušja, ki vzbuja občutek varnosti pred težavami, s katerimi se spopadajo drugi zavodi v soseski (Tenca Montini in Zago, v tej knjigi).

V Romjanu in tudi v mnogih drugih zavodih s slovenskim učnim jezikom v Italiji torej prihaja do postopnih sprememb šolskega okolisa. Prišlo je namreč do postopnega prehoda od položaja relativne (slovenske) jezikovne in kulturne homogenosti, ki se je ohranila vse do začetka 90. let, do vzpostavitve vse bolj etnično heterogenih okolij. V ta okolja se danes vključujejo tudi učenci in družine, ki se kljub oviram poskušajo potopiti v jezik in kulturo, ki so ju sprva le površno poznali ali pa ju sploh niso. Ta dotok »zunanjih«, ki ima sedaj že precejšen doseg na celotnem obravnavanem območju, je porušil obstoječe ravnovesje in povzročil niz neizbežnih posledic, ki si jih različni akterji na lokalnem prizorišču bolj ali manj želijo. Učinkov ni mogoče izslediti le pri tistih, ki izberejo tovrstno pot kulturnega in jezikovnega zblíževanja (torej pri učencih in družinah italijanskega izvora), temveč tudi pri skupnosti gostiteljici (torej v slovenskem šolskem in zunajšolskem okolju), ki se je znašla v popolnoma novem položaju glede na preteklost.

V monografiji smo skušali zbrati in analizirati stališča vseh vpletenih v tem procesu. V zaključku prejšnjega poglavja so na primer obravnavane izkušnje, pričakovanja in stališča učencev in staršev, ki se trenutno spopadajo s tem zahtevnim medkulturnim izzivom, hkrati pa so upoštevane posledice teh izkušenj za njihovo identiteto. Ob dognanjih posameznih faz raziskave je Moreno Zago poskušal ugotoviti, ali je pri obravnavanih družinah že mogoče govoriti o mešani, hibridni ali mnogoteri identiteti ali gre še vedno za identitetne položaje, v katerih »italijanstvo« ohranja osrednjo vlogo. Na podlagi multivariatne analize pridobljenih podatkov je avtor ugotovil, da je proces oblikovanja raznotere obmejne identitete v resnici šele v nastajanju, četudi italijanske družine močno poudarjajo pomen slovenskega jezika in kulture v procesih krepitve dialoga, obvladovanju družbenih mikrokonfliktov in utrditvi krovne obmejne identitete.

Po mnenju Federica Tence Montinija in Morena Zaga ta težnja izvira iz visokega kulturnega kapitala teh družin – te namreč tvorijo nekakšno družbeno elito, ki mejà ne dojema kot omejitev, temveč kot priložnost. Identiteta družin, ki se odločajo za šolanje v slovenskem jeziku, naj bi se torej razvijala v smeri svetovljanstva, saj dvojezično izobraževanje dojemajo predvsem kot priložnost za spodbujanje

odprtosti pri otroku in njegovo osvobajanje iz spon vnaprej opredeljene narodne pripadnosti. Kljub temu bi bilo v teh primerih pretirano govoriti o fluidnih identitetah, saj približevanje slovenski kulturi niti med najbolj zavzetimi posamezniki ne dosega ravni, ki bi korenito spreminjala značilnosti njihove identitete. Tenca Montini in Zago namreč menita, da je tako približevanje dejansko omejeno na splošno spoznavanje slovenskega jezika (ki pa pri družinskih članih – in včasih niti pri samih učencih – ne dosega visoke jezikovne zmožnosti), pogostejše obiskovanje slovenskega ozemlja (zlasti tistega onkraj meje, v sosednji Sloveniji, prej kot lokalnega manjšinskega okolja) in nekoliko bolj poglobljeno poznavanje slovenske zgodovine, zemljepisa in kulture.

Če se ponovno naslonimo na »koncentrični model manjšine« (Kühl 1997), ki je že bil predstavljen v prejšnjih poglavjih, bi lahko trdili, da s stališča slovenske narodne skupnosti v Italiji te skupine prebivalstva krepijo tretji krog njenega družbenega sestava, tako imenovani zunanji pas, ki ga sestavljajo posamezniki, ki se nimajo za Slovence, vendar izkazujejo aktivno zanimanje za jezik in kulturo skupnosti tudi z vpisovanjem (otrok) v slovenske šole (Brezigar 2013). Vendar pa je posebnost tega modela prav njegova dinamičnost, saj predvideva, da lahko posamezniki z obrobni pasov – ob ustreznih strategijah za promocijo jezika, ki spodbujajo poglobljeno poznavanje slovenščine, redno rabo jezika v vsakdanjem življenju in vključevanje v družbeno tkivo skupnosti – napredujejo v sredinske pasove, dokler ne postanejo aktivni govorci jezika ali celo razvijejo občutek pripadnosti skupnosti. Model torej predvideva možnost širitve slovenske skupnosti s tem, da v svojo sredino lahko sprejema tudi posameznike in družine iz širše družbe (prav tam).

Opisani pristop se nedvomno zdi revolucionaren v primerjavi s tradicionalnim dojetjem manjšinske skupnosti, ki se je vselej raje zavzemala za ohranjanje svojih pripadnikov kot za pridobivanje novih. Vendar pa omenjena strategija ni prinesla posebej spodbudnih rezultatov, če upoštevamo, da od leta 1910 do danes slovenska skupnost doživlja nenehno demografsko upadanje, na kar vplivajo različni dejavniki, med drugim asimilacija, zgodovinsko izseljevanje in zadnje čase tudi beg možganov (Jagodić 2017). Sicer pa je postopno krčenje socialne baze značilno za večino sodobnih narodnih manjšin. Brezigar (2013) namreč meni, da so manjšine obsojene na izumrtje, če si za edini cilj postavljajo ohranjanje trenutnih pripadnikov in njihovih potomcev; naj bodo še tako učinkovite pri ohranjanju pripadnikov v svojih vrstah, jih bodo z vsako generacijo nekaj izgubile zaradi asimilacije in negativnih demografskih trendov. Zato je razvojna strategija, ki temelji zgolj na ohranjanju trdnega jedra skupnosti obsojena na propad.

Uspesne prakse nekaterih evropskih manjšin (na primer valižanske, baskovske ali katalonske) pričajo o potencialni učinkovitosti strategij za promocijo jezika pri pridobivanju novih govorcev in posledično pri širitvi teh skupnosti (Lewis,

Royles, McLeod 2019). Prenos teh praks v slovensko okolje v Italiji se vendar ne zdi tako samoumeven, saj ga ovirajo razširjeni pomisleki o dejanski zmožnosti sosedov Italijanov, da bi usvojili ustrezno znanje v slovenskem jeziku, in o njihovi resnični motivaciji za vključitev v življenje skupnosti. V tem pogledu se prehajanje iz obrobnihs pasov v sredinske pasove nekaterim manjšinskim krogom zdi povsem utopično, množični dotok »zunanjih« v družbene stebre skupnosti (predvsem v šole in društva) pa se pogosto dojema celo kot grožnja integriteti skupine. Širitev skupnosti se torej mnogim zdi preveč tvegano dejanje, zato raje še naprej stavijo na ohranjanje (domnevne) etnične homogenosti, pa čeprav že vnaprej vedo, da se bo njihova socialna baza le še bolj krčila.

Norina Bogatec v svojem uvodnem poglavju ugotavlja, da slovenska narodna skupnost v Italiji doživlja povečan vpis učencev italijanskega jezikovnega izvora v lastne izobraževalne strukture z mešanimi občutki. Dejanski ali pa le zaznani učinki na sprejemno šolsko okolje so že več let predmet razgibane razprave, v kateri se krešejo mnenja tako glede ocene morebitnih kritičnih posledic kot glede načina odpravljanja morebitnih težav. Zadnje strani knjige prinašajo povzetek različnih stališč v zvezi z obravnavano temo, ki pa jih združuje tudi nekaj skupnih točk. Med temi velja na primer omeniti splošno zadovoljstvo zaradi vse večjega zanimanja za slovenski jezik in kulturo, saj je to znak izboljšanja medetničnih odnosov, na katerega je slovenska skupnost že dolgo čakala. Po desetletjih predsodkov in vzajemnega nezaupanja je končno le prišlo do korenite spremembe zornega kota, zaradi česar se del večinskega prebivalstva povsem spontano, pogosto zaradi iskrenega zanimanja in ustrezne motivacije, vključuje v slovensko šolsko okolje. Gre za pojav, ki je z neodvignostjo Slovenije doživel eksponentno rast in dosegel točko, na kateri učenci iz neslovenskih ali mešanih italijansko-slovenskih družin predstavljajo veliko večino vpisanih v zavode s slovenskim učnim jezikom.

Ob pomembnih spodbudnih učinkih na odnose med skupinama zato ne gre spregledati tudi pozitivnega vpliva pojava v strogo demografskem smislu. Gre namreč za tokove, ki so bistvenega pomena za ohranjanje in obnovitev šolskega okoliša zavodov s slovenskim učnim jezikom, saj so ti v zadnjih dvajsetih letih doživeli celo dvig vpisa prav zaradi vse večjega dotoka otrok iz družin, ki ne govorijo slovensko (Bogatec 2017). Podatek je še toliko pomembnejši, če ga povežemo z očitnim upadom števila vpisanih otrok, katerih prvi jezik je slovenščina, v istem časovnem obdobju. Ta upad je posledica negativnega prirasta prebivalstva, ki že desetletja načinja družbeno tkivo celotnega obmejnega območja in potemtakem ne prizanaša niti avtohtoni slovenski komponenti. Dotok učencev iz širše družbe zato privzema kompenzacijsko funkcijo in deluje kot blažilec glede na postopno krčenje trdnega jedra manjšine. Ni verjetno, da bi se ta negativni trend v bližnji prihodnosti obrnil, sploh glede na nadaljnji upad rojstev zaradi pande-

mije koronavirusne bolezni, ki so ga pokazale najnovejše demografske raziskave (Istat 2021).

Če želi slovenska narodna skupnost ohraniti oziroma utrditi trenutni obseg svojega šolskega sistema, ne le kar zadeva število učencev, temveč tudi število ravnateljev, učiteljev, strokovnega osebja, razredov, oddelkov, šol in večstopenjskih zavodov itd., je zato »prisiljena« k spodbujanju nadaljnega dotoka mladih iz širše družbe. Od tod izhaja razširjeno zanimanje za nadaljevanje tega trenda – čeprav se to skorajda ne sme razglašati za zavestno strategijo skupnosti. Gre torej za nekakšno tiho odobravanje, ki je razširjeno zlasti med šolskim osebjem, družinami oziroma vsemi tistimi, ki jim je mar za trenutno razvejanost mreže zavodov s slovenskim učnim jezikom. To danes sestavljajo številni vrtci, osnovne in srednje šole, ki delujejo na celotnem območju poselitve narodne skupnosti kot izraz globoko ukoreninjene kulturne zapuščine. Kot dokaz izrazite občutljivosti v zvezi z morebitnim krčenjem obstoječe mreže služijo takojšnji odzivi slovenske javnosti vsakič, ko je le omenjena možnost zaprtja določene šole, oddelka ali pa le združevanja več razredov.

Razlogi za tako dvoumen in previden odnos do obravnavanega pojava ne glede na pozitivne učinke, ki smo jih omenili, izvirajo iz nezaupanja, ki je posledica polpretekle, nikdar povsem pozabljene zgodovine. Zdi se, da v okviru slovenske narodne skupnosti vsi niso naklonjeni nadaljnjemu nenadzorovanemu vključevanju teh otrok, saj menijo, da bi preveliko število učencev brez ustreznega jezikovnega znanja spridilo tradicionalne značilnosti »slovenske šole« in jo na dolgi rok neizbežno privedlo do propada. Kaj je torej tisto, kar vzbuja največ skrbi in strahov? Na podlagi rezultatov raziskave v Romjanu se zdi, da glavni pomisleki zadevajo stranske učinke, do katerih bi lahko prišlo na treh ravneh: sociolingvistični in pedagoški ravni ter na ravni identitete.

S sociolingvističnega vidika naj bi povečan vpis otrok z malo ali celo brez znanja slovenskega jezika prispeval k poslabšanju položaja, ki je sam po sebi zaskrbljujoč že za skupino naravnih govorcev. V tretjem poglavju Matejka Grgič podrobno opisuje sociolingvistični položaj Slovencev v Italiji in opozarja na postopno upadanje sporazumevalne zmožnosti govorcev, predvsem mlajših generacij, ki niso dovolj izpostavljene različnim jezikovnim zvrstem, zlasti tistim, ki se nanašajo na javno rabo jezika. To je treba pripisati tudi splošni ranljivosti slovenskega jezika v Furlaniji - Julijski krajini, ki je podvržen hudim pritiskom italijanščine, ki je na celotnem poselitvenem območju edini uradni jezik. Priložnosti za rabo slovenščine so v javni sferi zato izrazito omejene, dvojezične oznake so redke, šolski sistem pa, razen nekaterih izjem, ne predvideva poučevanja slovenščine v šolah z italijanskim učnim jezikom (Jagodič, Kaučič-Baša, Dapit 2017). V danih okoliščinah se manjšinski jezik večinoma uporablja le pri intraskupinskem sporazumevanju. Jezikovni repertoar govorcev je pogosto omejen na lokalne zvr-

sti jezika, ki jih prepredajo izposojenke, kalki in druge interference iz italijanščine, hkrati pa je opaziti manjšo sporazumevalno zmožnost v standardiziranih, nadregionalnih zvrsteh jezika (Grgič, Kosic, Pertot 2020).

Pri že tako problematični sliki sociolingvističnega stanja trdnega jedra skupnosti, ki ga sestavljajo osebe iz družin, v katerih se tradicionalno govori slovenski jezik, ni presenetljivo, da množični dotok otrok z nizkim znanjem ali brez znanja manjšinskega jezika vzbuja dodatne skrbi. Zaskrbljujoč je zlasti način neformalnega sporazumevanja med otroki pri samostojnem delu v šoli, pri zunajšolskih dejavnostih ali drugih dejavnostih v okviru skupnosti, pri katerih italijanščina običajno izpodriva slovenščino in s tem pospešuje proces zamenjave jezika (Weinreich 1974; Fishman 1975). V tovrstnih pogovorih je italijanščina pogosteje izbrani kod, kajti predpostavlja se, da nihče od govorcev ne bo imel težav z izražanjem v tem jeziku. Sicer je italijanščina tudi jezik, ki so mu vsi otroci, tudi tisti iz slovenskih družin, bolj izpostavljeni zaradi medijev (televizije, radia, interneta, časopisov in revij), pravzaprav pa tudi kod, za katerega menijo, da dosegajo višjo sporazumevalno zmožnost v primerjavi s slovenščino (Jagodić 2019).

Ta sporazumevalna praksa je zlasti značilna za šolsko okolje v Romjanu, v katerem velika večina vpisanih učencev izhaja iz italijanskega okolja. Intervjuji, ki jih je Maja Melinc Mlekuž opravila z učitelji, so pokazali, da se otroci med seboj sporazumevajo izključno v italijanščini, ko so sami. Izogibanje komunikaciji v slovenščini in težave pri rabi jezika v nestrukturiranem pedagoškem okolju (na primer med odmori) dokazujejo, da otroci niso dovolj večji različnih sporazumevalnih registrov, da bi se lahko spretno znašli v neformalnih položajih. Da bi spodbudili dejansko rabo slovenščine in razširili besedni zaklad otrok, učitelji izvajajo različne poučne dejavnosti in igre ter otroke spodbujajo k obiskovanju občolskih dejavnosti, ki jih izvajajo lokalna slovenska društva. Vendar se zdi, da niti to ni dovolj, da bi oblikovali aktivne in sposobne govorce, zato bi bilo treba trenutne učne pristope dopolniti z novimi pedagoškimi metodami s področja poučevanja drugega ali tujega jezika (Melinc Mlekuž 2019).

Posledice obravnavanega pojava na pedagoški in metodološki ravni so torej tesno povezane s sociolingvistično razsežnostjo. Kljub trudu, ki ga učitelji vlagajo v to, da bi učenci in dijaki dosegali dovolj visoko sporazumevalno zmožnost, je v razmerah, v katerih je slovenščina omejena le na šolsko okolje, to izrazito težka naloga. Upad števila otrok, ki prihajajo iz slovensko govorečih družin, in vse večje število učencev, za katere je slovenščina drugi jezik, zahtevata pozorno jezikovno načrtovanje, vrsto metodoloških prilagoditev in pripravo razmeram ustreznega učnega gradiva, ki bi upoštevalo značilnosti okolja in učne potrebe različnih uporabnikov. Cilj, h kateremu bi morali stremeti ob koncu izobraževanja, je razvoj jezikovne zmožnosti na taki ravni, da se lahko govorec spretno

znajde v različnih govornih položajih, v katerih je raba slovenščine običajna, kar pomeni, da učenec postane funkcionalno dvojezičen (Mezgec 2012).

Jasno je, da zaradi trenutne heterogenosti šolske populacije v povezavi z jezikovnim predznanjem učencev delo učiteljev in profesorjev nikakor ni lahko. Vsi, ki sodelujejo v pedagoškem procesu, bi morali imeti ustrezno podporo in predvsem pravo usmeritev – tako učenci z nehomogenim znanjem jezika in njihovi domači, ki imajo pomembno vlogo pri spodbujanju otrok v učnem procesu, kot tudi učno osebje, ki se mora zagovarjati pred vse ostrejšimi kritikami slovenske javnosti glede splošnega siromašenja slovenskega jezika v manjšinskih šolah. Melinc Mlekuž meni, da je treba učiteljem nujno ponuditi sistematično podporo pri poučevanju slovenščine v heterogenih razredih ter jih opremiti z ustreznim znanjem, veščinami in učnim gradivom. Predvsem pa se je pokazala potreba po diferenciranem pedagoškem pristopu, ki bi upošteval različno jezikovno zmožnost učencev in stremel k postopni izravnavi. Tak pristop je trenutno prej izjema kot pravilo, njegova raba pa je prepuščena presoji posameznega učitelja.

Zadnji ugovor glede obravnavanega pojava zadeva posledice, ki bi jih ta lahko imel za samo identiteto »slovenske šole«. Kot je bilo že večkrat omenjeno v tej monografiji, mreža šol s slovenskim učnim jezikom tradicionalno nagovarja zlasti pripadnike manjšine. Ob razvijanju jezikovne zmožnosti govorcev in širjenju znanja o slovenski kulturi, zgodovini in geografiji so bili izobraževalni zavodi od vselej zadolženi tudi za gojenje občutka narodne pripadnosti, ki je ključnega pomena za ohranjanje skupnosti in razvoj družbene kohezije. S čedalje izrazitejšim dotokom govorcev drugačne narodne pripadnosti izobraževalni zavodi vse bolj izgubljajo to funkcijo, saj se morajo prilagajati značilnostim, pričakovanjem in potrebam vse bolj heterogene skupine ciljnih uporabnikov. Tako na primer pri pouku France Prešeren ne more biti več *naš največji pesnik*, temveč *največji slovenski pesnik*, saj zaimsek »naš«, ki seveda zadeva vse v razredu prisotne učence, dandanes vključuje tudi mlade pripadnike drugih narodnih skupnosti, ki imajo svoje narodne pesnike.

Šole s slovenskim učnim jezikom so danes dvokulturna okolja, in če jih obiskujejo učenci, ki niso ne slovenske ne italijanske narodnosti, celo večkulturna okolja, v katerih bi bilo treba klasični pristop k utrjevanju slovenske narodne identitete nujno spremeniti. Pouk se še izvaja v slovenskem jeziku, vendar pa je že vsa uradna komunikacija med šolami in starši, ki je nekdaj temeljila izključno na rabi slovenščine, postala dvojezična, tudi zaradi odsotnosti strateškega načrta jezikovne politike, ki bi poudarjal osrednjo vlogo manjšinskega jezika in predvidel posebne ukrepe za njegovo varstvo. Identiteta šole se ne naslanja več na tiste lastnosti, ki so jo opredeljevale v preteklosti, in v okviru manjšinske skupnosti niso vsi pripravljeni sprejeti novih razmer.

Še težje pa je morda sprejeti dejstvo, da je tudi samo trdno jedro slovenske skupnosti že dalj časa podvrženo korenitim spremembam svojih bistvenih lastnosti (Jagodic 2017). To lahko pripišemo vse lažji prehodnosti etničnih meja, do katere je prišlo zaradi urbanizacije, modernizacije in nato globalizacije, ki so dejansko zmanjšale družbene razdalje med slovensko manjšino in italijansko večino. Obe skupnosti sta namreč podvrženi vse bolj univerzalnim in homogenim modelom vrednot, usmeritev in obnašanj – dandanes mladega pripadnika slovenske skupnosti od italijanskega vrstnika ločuje zlasti njegovo znanje še enega jezika, druge razločevalne lastnosti (prostorske, družbene, ideološke), ki so bile izrazitejše v preteklih obdobjih, pa so se postopoma razblinile. Na kulturni ravni lahko govorimo o kreolizaciji (Brezigar 2017), pri kateri se prvine slovenske tradicije zlijejo z italijansko in tako ustvarijo hibridne pojave, ki so razširjeni zlasti med mladimi.

Izpostavljenost vplivom slovenske in italijanske kulture, izmenična raba dveh jezikovnih kodov in vsakodnevna umeščenost v dva miselna svetova so procesi, ki v analizo trenutne etno-demografske strukture Slovencev v Italiji uvajajo povsem nove okoliščine. Prehodnost etnične meje je povzročila postopno preobrazbo družbenega tkiva skupnosti, ki je postalo bolj prepustno, razčlenjeno in težje določljivo. Razmere so se spremenile tudi zaradi porasta mešanih zvez in zakonov, nekdanj značilnih za urbana območja, danes pa razširjenih tudi v okolici mest, ki so jih tradicionalno poseljevali Slovenci. Nekdanj relativno fiksnim in trdnim oblikam pripadnosti se zdaj pridružujejo kompleksnejše oblike mešanih, večplastnih ali hibridnih identitet. Pertot (2017) meni, da imajo zato Slovenci v Italiji trenutno na izbiro več identitetnih možnosti, ki so vezane na bolj ali manj izraženo »slovenstvo« in podvržene nenehnim pogajanjem v kontekstu njihovih družbenih odnosov.

Sicer pa je prav izbira med različnimi možnostmi (izobraževanja, zaposlovanja, bivanja in ne nazadnje tudi pripadnosti), ki jih ponuja ena ali druga stran meje (Spierings, Van der Velde 2008; Jagodic 2011), ena od temeljnih značilnosti današnjih »notranjih« obmejnih območij Evropske unije, v katerih velja načelo prostega pretoka kapitala, blaga in ljudi. Če se omejimo samo na področje vzgoje in izobraževanja na italijansko-slovenskem obmejnem območju, namreč vidimo, da lahko starši izbirajo med vsaj štirimi šolskimi sistemi – med dvema »večinskima« (šole z italijanskim učnim jezikom v Italiji in šole s slovenskim učnim jezikom v Sloveniji) in dvema »manjšinskima« (šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji in šole z italijanskim učnim jezikom v Slovenskem primorju). To pomeni, da se lahko ob upoštevanju različnih značilnosti in pogojev odločijo za tisti model, ki najbolj ustreza njihovim potrebam in pričakovanjem. Tradicionalno večkulturna obmejna območja, ki so jih dolga leta omejevale fizične in simbolične pregrade, so danes območja proste izbire, kar pa naravno prinaša tudi vrsto posledic – od

novih priložnosti do tveganj, povezanih z neizbežnimi spremembami obstoječega stanja.

Spremembe, ki jih vključno z reprezentativnim primerom šole v Romjanu doživlja celotna mreža šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji, so le eden od najočitnejših učinkov splošne geopolitične, družbene in psihološke preobrazbe, ki v novem tisočletju zaznamuje italijansko-slovensko obmejno območje. Te spremembe hkrati razkrivajo krhkost in težave manjšinskega šolskega sistema ter zahtevnost izobraževanja v slovenskem jeziku v vse bolj raznolikem in heterogenem šolskem okolišu. Upoštevač različne učinke obravnavanega pojava, lahko zaključimo, da bo glavni izziv šol usklajevanje (a) odprte in vključujoče šolske politike, ki naj v duhu spodbujanja k medkulturnemu dialogu, medsebojnemu spoznavanju in spoštovanju različnih identitet omogoča vzdrževanje razčlenjene mreže šolskih zavodov, z (b) jezikovno suvereno šolsko politiko, ki stremi k izobraževanju učencev z visoko jezikovno zmožnostjo v slovenščini – takih, ki bodo v obdobju vse intenzivnejših stikov in izmenjav tako na lokalni kot na globalni ravni prispevali k intelektualnemu, profesionalnemu, kulturnemu in jezikovnemu razvoju slovenske skupnosti v Italiji.

Nič kaj lahek izziv, ki za bolj ali manj negotov izid zahteva precej truda v smislu načrtovanja, znanja in virov. Zlasti drugi navedeni cilj predpostavlja velik vložek v metode poučevanja in motivacijske strategije, saj predvideva, da bodo učenci s slabim predznanjem jezika ob koncu izobraževanja postali funkcionalno dvojezični. Kljub bolj ali manj utemeljenim dvomom o možnostih uspeha pri oblikovanju novih aktivnih in lojalnih govorcev si namreč težko predstavljamo drugačen razvoj slovenske (šolske) skupnosti. Zdi se, da je prihodnost Slovencev na Tržaškem in Goriškem odvisna od tega, ali bo manjšinska skupnost znala pritegniti in aktivno vključiti nove govorce v svoje družbeno tkivo ter spodbuditi oblike pripadnosti slovenski manjšini, ki dopolnjujejo izvirne identitete. Da bi dosegli tako visoko zastavljen cilj, pa so nujni ustrezna vizija, pogumnejša drža in dolgoročni razvojni načrt.

BIBLIOGRAFIJA

Bogatec N.

2017 'Šolanje, izobraževanje in raziskovanje v slovenskem jeziku v Italiji' v Bogatec N., Vidau Z. (ur.), *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega židu do izživov tretjega tisočletja*, Trst, SLORI-ZTT, 102-116.

Brezigar S.

2013 'Ali se slovenska jezikovna skupnost v Furlaniji - Julijski krajini lahko širi? Poučevanje in učenje slovenščine med večinskim prebivalstvom kot perspektiva za dolgoročno ohranjanje manjšinskega jezika', v Jagodic D., Čok Š. (ur.), *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije - Julijske krajine*, Trst, Ciljno začasno združenje Jezik-Lingua, 97-113.

2017 'Slovenska skupnost v Italiji med preteklostjo in prihodnostjo' v Bogatec N., Vidau Z. (ur.), *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega židu do izživov tretjega tisočletja*, Trst, SLORI-ZTT, 21-30.

Bufon M.

2008 *Na obrobju ali v osredju? Slovenska obmejna območja pred izživi evropskega povezovanja*, Koper, Založba Annales.

2017 *Meje in obmejne skupnosti na Slovenskem*, Koper, Annales ZRS.

Fishman J.

1975 (1971) *La sociologia del linguaggio*, Roma, Officina Edizioni.

Gasparini A., Del Bianco D.

2008 *L'Europa centrale dei confini. Governance della cooperazione transfrontaliera*, Gorizia, Isig.

Grgič M., Kosic M., Pertot S.

2020 *Da sistema a simbolo: La lingua slovena in Italia tra linguistica, sociologia e psicologia*, Roma, Aracne.

Jagodic D.

2011 'Mobilità residenziale transfrontaliera nel contesto dell'Unione europea: il caso del confine italo-sloveno', *Razprave in gradivo/Treatises and Documents*, 65, 60-87.

2013 'Učenje slovenščine kot drugega/tujega jezika pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije - Julijske krajine: anketa med udeleženci jezikovnih tečajev', v Jagodic D., Čok Š. (ur.), *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine*

- pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije - Julijske krajine*, Trst, Ciljno začasno združenje Jezik-Lingua, 37–70.
- 2017 'Slovenci v Italiji: poselitveni prostor in demografsko gibanje' v Bogatec N., Vidau Z. (ur.), *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izživov tretjega tisočletja*, Trst, SLORI-ZTT, 40-49.
- 2019 'Znanje in raba slovenskega jezika med mladimi v slovenskem zamejstvu v Italiji', v Novak - Lukanovič S. (ur.), *Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu. Mladi v slovenskem zamejstvu*, zv. 4. Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenski znanstveni inštitut, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Slovenski raziskovalni inštitut, Ljubljana, 67–120.
- Jagodić D., Kaučič-Baša M., Dapit R.
 2017 'Jezikovni položaj Slovencev v Italiji' v Bogatec N., Vidau Z. (ur.), *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izživov tretjega tisočletja*, Trst, SLORI-ZTT, 67-88.
- Kühl J.
 1997 *The Schleswig Model*, Speech Manuscript, Hojskolen Oestersoen, Aabenraa, 9. 7. 1997.
- Istat
 2021 *Bilancio demografico mensile*, <http://demo.istat.it>.
- Lewis H., Royles E., McLeod W.
 2019 *Promoting Regional or Minority Languages in a Global Age*, Revitalise: Aberystwyth University, <http://revitalise.aber.ac.uk/en/resources/workshop-material>.
- Melinc Mlekuž M.
 2019 'Sporazumevalna zmožnost v šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji', *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 83, 67–82.
- Mezgec M.
 2012 *Funkcionalna pismenost v manjšinskem jeziku: primer slovenske manjšine v Italiji*, Koper, Univerza na Primorskem.
- Pertot S.
 2017 'Identitetne prigode Slovencev v Italiji' v Bogatec N., Vidau Z. (ur.), *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izživov tretjega tisočletja*, Trst, SLORI-ZTT, 89-101.
- Spierings B., Van der Velde M.
 2008 'Shopping, Borders and Unfamiliarity: Consumer Mobility in Europe', *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 99, 497–505.
- Weinreich U.
 1974 (1953) *Lingue in contatto*, Torino, Boringhieri.